

**Uniwersytet
SWPS**

Warszawa, 20.02.2025 r.

dr hab. Piotr Majewski, prof. USWPS,
Uniwersytet SWPS, Instytut Nauk Humanistycznych,
ul. Chodakowska 19/31, 03-815 Warszawa
pmajewski@swps.edu.pl

Ocena monografii habilitacyjnej i dorobku naukowego dra Michała Wenderskiego

Dr Michał Wenderski posiada tytuł licencjata filologii w specjalności filologia niderlandzka (2012), magistra inżyniera architekta (2010) i doktora nauk humanistycznych w dziedzinie literaturoznawstwa (2017) oraz jest adiunktem w Zakładzie Studiów Niderlandzkich i Południowoafrykańskich, Wydział Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zapoznanie się z jego dorobkiem naukowym, osadzonym w polu nauk o kulturze, historii sztuki, literaturoznawstwa i historii stosunków międzynarodowych, przekonuje, że mamy do czynienia z badaczem dojrzałym. Michał Wenderski łączy różne kompetencje i syntezę tę efektywnie wykorzystuje w swoich projektach naukowych, co każe go postrzegać jako samodzielnego profesjonalistę w zakresie interdyscyplinarnych badań nad kulturą.

W skład podoktorskiego dorobku publikacyjnego dra Michała Wenderskiego, oprócz przedstawionej jako osiągnięcie naukowe w przewodzie habilitacyjnym monografii *Art and Politics During the Cold War: Poland and the Netherlands* opublikowanej w 2024 r. nakładem wydawnictwa Routledge (Taylor & Francis

**Uniwersytet
SWPS**

Group) w serii “Routledge Research in Art and Politics”, wchodzą:

- stanowiące jej dopełnienie trzy artykuły z lat 2022, 2022 i 2024 opublikowane w międzynarodowych czasopismach, które są pewnymi wariantami fragmentów monografii habilitacyjnej lub/i zawierają rekapitulacje najważniejszych wniosków monografii;
- monografia podoktorska *Cultural Mobility in the Interwar Avant-Garde Art Network: Poland, Belgium and the Netherlands* (2019), podobnie jak monografia przedstawiona jako osiągnięcie naukowe w przewodzie habilitacyjnym wydana przez prestiżowe wydawnictwo Routledge oraz stanowiące jej dopełnienie cztery artykuły opublikowane jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora (jeden artykuł z 2017 roku i trzy artykuły z 2015 roku). W monografii tej dr Wenderski dokonał rekonstrukcji i analizy rekonstrukcji i analizy relacji pomiędzy awangardami trzech krajów wskazanych w jej tytule;
- cztery rozdziały w monografiach naukowych, które dotyczą polsko-niderlandzkich i polsko-belgijskich relacji w polu sztuki w XX wieku, w tym zwłaszcza międzywojennych ruchów awangardowych w Polsce, Belgii i Holandii oraz ich wzajemnych relacji kulturalnych na płaszczyźnie literackiej, artystycznej i architektonicznej.

Merytoryczny i formalny charakter dorobku dra Michała Wenderskiego każe postrzegać go jako badacza konsekwentnie (począwszy od rozpoczęcia pracy nad doktoratem) rozwijającego swoje zainteresowania naukowe, które koncentrują się na badaniach nad polsko-niderlandzkimi i polsko-belgijskimi relacjami w polu sztuki i kultury w XX wieku oraz politycznym wymiarem tych relacji w kontekście

**Uniwersytet
SWPS**

bilateralnych stosunków międzynarodowych. W tym polu także sytuuje się jego monografia, przedstawiona do oceny jako osiągnięcie habilitacyjne.

Monografia habilitacyjna dra Michała Wenderskiego jest owocem kilkuletnich badań Autora nad szeroko rozumianymi polsko-holenderskimi stosunkami kulturalnymi w latach 1947-1989 i ich polityczno-kulturowymi uwarunkowaniami. Ze względu na podejmowany w niej temat jest to praca pionierska: choć napisana w języku angielskim, co oczywiście w żadnym stopniu nie może być uznane za jej wadę, jest ona pierwszym polskim opisem i próbą analizy relacji polsko-holenderskich na polu sztuki w dobie tzw. zimnej wojny. Te wzajemne relacje dwóch państw przynależących do wrogich sobie bloków ideologicznych, badane w pracy przede wszystkim empirycznie, a w zdecydowanie mniejszym stopniu teoretycznie, są tu centralnym polem, do którego odnoszą się obserwacje, wnioski i ustalenia Autora – ustalenia, w mojej ocenie, istotne dla dalszych badań, nad relacjami między kulturą, ideologią i polityką, w tym zwłaszcza nad rolą szeroko rozumianej sztuki i kultury w relacjach międzynarodowych i tym co, dość mgliście, określane jest jako *soft power* w polityce międzynarodowej. Trzeba także zauważyć, że recenzowana tu monografia wpisuje się w zwrot kulturowy w badaniach nad historią zimnej wojny (*Cultural Turn in Cold War Studies*), w ramach którego dokonuje się weryfikacji roli szeroko pojętej kultury i wymiany kulturalnej w stosunkach międzynarodowych w latach 1945-1989. Na przykładzie polityki kulturalnej tych dwóch państw Wenderski pokazuje, jak „mniejsi gracze” zimnowojennego konfliktu, funkcjonujący w dwóch różnych blokach politycznych i ekonomicznych, za pomocą kultury starali się nawiązać ze sobą relacje i prowadzić specyficznie rozumiany dialog.

Autor skupia się na zinstytucjonalizowanej wymianie kulturalnej, zwracając

**Uniwersytet
SWPS**

szczególną uwagę na tzw. kulturę wysoką (sztuki wizualne, muzykę, taniec, teatr i literaturę) i jej rolę w realizacji celów politycznych państw przynależących do dwóch bloków ideologicznych. Wenderski swoje badania oparł na analizie danych zastanych, w tym przede wszystkim archiwalnych dokumentach zebranych w trakcie kwerend w polskich i holenderskich archiwach. Recenzowana monografia zawiera także trzydzieści pięć ilustracji oraz obszerną bibliografię. Michał Wenderski, w czterech rozdziałach, krok po kroku pokazuje, w jaki sposób od końca drugiej wojny światowej do 1989 roku kształtowały się polsko-holenderskie stosunki kulturalne i jak oraz dlaczego uwarunkowane one były różnego rodzaju wydarzeniami i procesami charakterystycznymi dla państw, które znalazły się orbicie jego zainteresowania.

Pierwszy rozdział monografii, zatytułowany *Uneasy Beginnings* (1947-1956), przedstawia historię relacji kulturalnych między Polską Ludową a Królestwem Niderlandów w pierwszej dekadzie zimnej wojny, obejmując okres od 1947 roku do 1956 roku, czyli do czasu tzw. odwilży październikowej w Polsce. Rozdział zaczyna się od analizy inicjatyw kulturalnych, które miały miejsce tuż po wojnie, gdy relacje kulturalne między Wschodem a Zachodem nie były jeszcze postrzegane jako zagrożenie dla panującego w danym bloku porządku politycznego i ekonomicznego. Następnie Autor opisuje w jakich przyczyn i w jaki sposób intensyfikacja napięć zimnowojennych doprowadziła do przyjęcia przez rząd holenderski wyraźnie antykomunistycznego stanowiska, co skutkowało zaniechaniem inicjatyw kulturalnych z „partnerami” zza żelaznej kurtyny. Jednak Wenderski, w dalszej części tego rozdziału, pokazuje, że zerwanie kontaktów kulturalnych nie miała charakteru totalnego, a Holandia, choć sama nie prowadziła do 1956 roku aktywnej polityki kulturalnej na terytorium socjalistycznej Polski, to akceptowała organizacje

**Uniwersytet
SWPS**

wybranych wydarzeń kulturalnych, które były organizowane na jej terytorium przez stronę polską.

Rozdział drugi koncentruje się na okresie od „odwilży październikowej” do podpisania bilateralnej umowy kulturalnej w 1967 roku. Wenderski koncentruje się w nim na analizie zmiany w relacjach kulturalnych między Polską Ludową a Królestwem Niderlandów w związku z wydarzeniami z 1956 roku określanymi często jako „polski październik”. Autor pokazuje w nim jak w wyniku chwilowej liberalizacji życia w socjalistycznej Polsce znacznie nasiliła się polsko-holenderska wymiana kulturalna, co w ostatecznym efekcie doprowadziło do podpisania wspomnianej powyżej umowy. Za najciekawszą część tego rozdziału uważamy fragmenty – niestety w moim odczuciu potraktowane nazbyt powierzchownie – opisujące orientalizującą postawę holenderskich aktorów w stosunku do ówczesnej polskiej sztuki. Aż prosiłoby się o pogłębioną, choćby w stylu *saidowskim*, analizę tego wyższościowego stosunku w kontekście holenderskich doświadczeń kolonizacyjnych oraz zachodniocentrycznego sposobu postrzegania i opisu, a więc także, w sensie *hobsbawmowskim*, swoistego wytwarzania Europy Wschodniej, które tak ciekawie opisała Maria Todorova w *Bałkanach wyobrażonych* (2014) czy Božidar Jezernik w monografii *Dzika Europa. Bałkany w oczach zachodnich podróżników* (2007). Ten fragment recenzowanej monografii jest emblematyczny z jeszcze jednego powodu. Otóż, moim zdaniem, ujawnia on fakt skupienia się czy specjalizacji Habilitanta na dość wąskim wycinku rzeczywistości społecznej, którą analizuje on, a czasem tylko „sprawozdaje”, w dość jednowymiarowy sposób, nie korzystając z szerokiego wachlarza dorobku studiów kulturoznawczych czy, mówiąc szerzej, współczesnej humanistyki krytycznej.

W trzecim rozdziale recenzowanej monografii dr Wenderski analizuje wzajemne

**Uniwersytet
SWPS**

relacje Polski i Holandii w latach 1968-1979, koncentrując się na wpływie jaki na te relacje miały „wydarzenia marcowe”, do których doszło w Polsce Ludowej. Habilitant wskazuje, że prowadzona przez ówczesne władze PRL nagonka antysemicka, która odbiła się szerokim echem w Królestwie Niderlandów i wywołała społeczne oburzenie, doprowadziła do znacznego ograniczenia wymiany kulturalnej. Dr Wenderski wskazuje, że polskie władze próbowały odwrócić dominującą na zachodzie Europy narrację na temat własnych antysemickich poczynań przede wszystkim poprzez promowanie wizji Polaków jako najbardziej zasłużonych w ratowaniu Żydów podczas II wojny światowej. I tu znowu, jeśli przyjąć, że dla wzajemnych holendersko-polskich relacji kluczowe były „wydarzenia marcowe”, to brakuje mi pogłębionej analizy polityki środowiska tzw. partyzantów, zdominowanych przez wiceministra spraw wewnętrznych PRL Mieczysława Moczara, w kontekście budowy zbiorowego wizerunku społeczeństwa polskiego jako złożonego z samych „Sprawiedliwych wśród Narodów Świata” (wizerunku, który do dzisiaj jest jednym z ważniejszych elementów polityki historycznej polskiej prawicy). Wydaje mi się, że ten wymiar polityki „partyzantów” warto by skonfrontować z praktykami władz holenderskich – tak ciekawie analizowanych choćby przez Iana Burumę w monografii *Śmierć w Amsterdamie. Zabójstwo Theo van Gogha i granice tolerancji* (2008) czy Rosemary Sullivan w książce *Kto zdradził Anne Frank. Nierozwiązana tajemnica czy pilnie strzeżony sekret* (2022) – które w analogicznym okresie i z milczącym poparciem holenderskiego społeczeństwa, dążyły, skupiając swą politykę (nie)pamięci na postaci Anne Frank, do wyeliminowania z publicznego dyskursu pytań o współudział tego społeczeństwa w zagładzie 140 tysięcy holenderskich Żydów (mam tu na myśli choćby funkcjonowanie w okresie okupacji hitlerowskiej Unii Holenderskiej, czyli

**Uniwersytet
SWPS**

masowej organizacji społecznej, liczącej 800 tysięcy osób, do której należeli Holendrzy lojalni wobec władz okupacyjnych, a której celem było zapewnienie Holandii ważnego miejsca w nowym światowym ładzie po ostatecznym zwycięstwie Trzeciej Rzeszy).

W ostatni rozdziale monografii dr Wenderski analizuje przede wszystkim relacje holendersko-polskie w ostatniej dekadzie zimnej wojny w kontekście radzieckiej interwencji w Afganistanie, powstania Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” i wprowadzenia stanu wojennego w PRL w grudniu 1981 roku. Autor wskazuje, że oficjalne relacje bilateralne, pomimo skomplikowanej sytuacji międzynarodowej oraz kontrowersji dotyczących holenderskiej ekspozycji w Muzeum Auschwitz-Birkenau, załamały się dopiero właśnie w grudniu 1981 roku. Jednak, o czym pisze Habilitant, acz w moim odczuciu znowu nazbyt lakonicznie, to właśnie po wprowadzeniu stanu wojennego i zapanowaniu „mody na Polskę opozycyjną” w zachodnim świecie, kulturalne relacje polsko-holenderskie przestały być prowadzone przez podmioty oficjalne, a stały się elementem relacji nieoficjalnych aktorów społecznych. Jak wynika z monografii to właśnie w tej „ostatniej dekadzie zimnej wojny” w dużo większym stopniu publiczność holenderska miała szansę zapoznać się z polską kulturą popularną, co jednak nie znajduje przesadnego odzwierciedlenia w rozpoznaniach Habilitanta. A szkoda, ponieważ to właśnie ta część monografii wydaje się najbardziej odpowiednia na to, aby jej Autor przestał na pewien moment skupiać się na analizie wymiany kulturalnej w zakresie tzw. kultury wysokiej i dokonał analizy wymiany kulturalnej w zakresie kultury popularnej, która – jak dowodzą choćby badania Stuarta Halla – co najmniej od lat 50. XX wieku stała najważniejszą areną, na której funkcjonują i odtwarzane są rozmaite ideologie i to w

ramach której toczy się główny front walki o zdobycie hegemonii kulturowej. To bowiem w przestrzeni kultury popularnej tworzone i odtwarzane są te ideologie, które wywierają najszerszy wpływ społeczny, i to właśnie zrozumienie sposobu funkcjonowania w ramach popkultury konkurujących ze sobą ideologii ma kluczowe znaczenie dla zrekonstruowania różnych formacji dyskursywnych służących utrzymaniu lub zdobyciu hegemonii kulturowej. Myślę, że oceniana tu monografia znacznie by zyskała gdyby w jej ramach dr Wenderski pokusił się o analizę tego jak społeczeństwo holenderskie postrzegało polską kulturę popularną (a raczej polskie kultury popularne), w tym zwłaszcza te jej wytwory, które nie odzwierciedlały obowiązującej wykładni sytuacji społecznej, ekonomicznej, politycznej i prawnej dokonywanej przez klasy rządzące, ale te, które tworzone były w ramach grup podporządkowanych, i za których pomocą polska opozycja i osoby z nią sympatyzujące wyrażały swój opór i bunt wobec władz socjalistycznych i ich polityk.

W kontekście oceny dorobku naukowego dr Wenderskiego na pozytywne podkreślenie zasługuje także fakt, że za swoją działalność naukową otrzymał on stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców oraz nagrodę Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za osiągnięcia naukowe i nagrodę w programie Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza, przyznawaną najlepiej publikującym pracownikom Uniwersytetu.

Osiągnięcia dra Michała Wenderskiego w innych niż publikacje naukowe obszarach sprowadzają się przede wszystkim do udziału w konferencjach naukowych i projektach badawczych, staży w dwóch zagranicznych instytucjach naukowych i udziale w Programie Erasmus+, udziału w pracach międzynarodowych stowarzyszeń naukowych oraz dydaktyki. W okresie między uzyskaniem stopnia doktora i

**Uniwersytet
SWPS**

złożeniem wniosku habilitacyjnego dr Wenderski uczestniczył jako referent w 18 konferencjach międzynarodowych oraz występował na kilkukrotnie z wykładami gościnnymi (na zaproszenie) w zagranicznych placówkach badawczych i edukacyjnych, co świadczy o jego wysokiej międzynarodowej mobilności i zaangażowaniu we współpracę międzynarodową. Współorganizował też dwie konferencje w macierzystej uczelni. Po uzyskaniu stopnia doktora dr Wenderski był głównym wykonawcą w dwóch projektach badawczych finansowanych w ramach konkursów Narodowego Centrum Nauki. Oba projekty zostały zwieńczone publikacjami, które omawiam wyżej. Obecnie, pozostając wierny swoim zainteresowaniom, dr Wenderski jest głównym wykonawcą w NCNowskim projekcie *Relacje kulturalne pomiędzy 'mniejszymi graczami' zimnowojennego konfliktu. Polsko-belgijskie studium przypadku*. Dr Wenderski nie uczestniczył w innych projektach niż te określone w pkt. II. 9. Tymczasem, często udział w tego typu projektach, lokujących się poza mainstreamem obecnej polityki grantowej, dobrze świadczy o kompetencjach naukowców i naukowczyń w zakresie współpracy z partnerami społecznymi oraz o ich zaangażowaniu w badania mniej prestiżowe, a istotne społecznie.

Dr Michał Wenderski od 2016 roku prowadzi on w macierzystej uczelni ćwiczenia, konwersatoria, wykłady, warsztaty dla studentów studiów dziennych oraz seminaria licencjackie i magisterskie. Współtworzył także program studiów i specjalności oraz koordynował ich bieg. Dr Michał Wenderski jest również aktywny w obszarze popularyzacji nauki i sztuki, także poprzez wieloletnią już współpracę z Muzeum Sztuki w Łodzi.

Reasumując, oceniam osiągnięcie naukowe i pozostały dorobek habilitacyjny

**Uniwersytet
SWPS**

dra Michała Wenderskiego jako spełniające wymogi stawiane osobom ubiegającym się o awans naukowy. W związku z powyższym wnioskuję o nadanie doktorowi Michałowi Wenderskiemu stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o kulturze i religii.

Prof. M. Wenderski